

Návrat Leopolda Silbersteina

Konrad Herrmann:

Leopold Silberstein. Slawist und Philosoph.

Berlin: be.bra wissenschaft verlag 2015. 394 s.

ISBN 978-3-95410-056-9.

Konrad Herrmann:

Leopold Silberstein. Ein Berliner Slawist.

Berlin: Hentrich & Hentrich 2014. 78 s. (Jüdische Miniaturen, 147.)

ISBN 978-3-95565-043-8.

Konrad Herrmann:

Kämpfende Vernunft. Leopold Silbersteins Vortragsreise 1936.

Norderstedt: BoD – Books on Demand 2014. 200 s.

ISBN 978-3-7322-9536-4.

Jenny Herrmann:

Jennys Leben.

Herausgegeben von Konrad Herrmann. [Norderstedt:] BoD – Books on Demand 2012. 344 s.

ISBN 978-3-8482-0240-9.

1. Když jsem psal článek o Trubeckého *Gedanken zum Indogermanenproblem*, narazil jsem na otázku autorství zprávy o Trubeckého přednášce na toto téma v Pražském lingvistickém kroužku (PLK) publikované v novinách *Prager Presse*, na niž dosavadní bádání nedovedlo odpovédět (srov. VYKYPĚL 2010, 154–156). Ukázalo se pak, že autorem byl zjevně Leopold Silberstein (1900–1941), člen PLK a pražský německožidovský exulant, muž dramatického osudu. Při hledání literatury o něm jsem našel jediný delší text (ŠOR 2009). Je dobře, že nyní máme o Silbersteinovi celou knihu (HERRMANN 2015), jejímž cílem je „vysvobodit život a dílo Leopolda Silbersteina ze zapomnění“ (HERRMANN 2015, 7). Její obsah je následující.

Nejdřív se ve třech kratších kapitolách píše o Silbersteinovi do absolutoria: o šťastném dětství syna z dobře situované berlínské židovské rodiny, o školních letech, studiu slavistiky a filozofie na berlínské univerzitě v letech 1917–1921 (HERRMANN 2015, 11–17), o korespondenci z let 1920–1922 s přítelkyní Ernou Helft, dávající nahlédnout do myšlenkového světa Silbersteinovy rané dospělosti (HERRMANN 2015, 19–21), o doktorské disertaci o Černyševském jako beletristovi (HERRMANN 2015, 22–29).

Další část knihy je věnována Silbersteinově intelektuální činnosti ještě v Německu. Nejdřív přichází kapitola o raných textech a plánech: Silberstein píše práce a recenze o polské a ruské literatuře, kritizuje přitom také nedostatečnou znalost slovanských literatur v německé literární historiografii; účastní se prvního sjezdu slavistů, konaného v roce 1929 v Praze, kde se mimo jiné poprvé dostává do kontaktu s PLK; plánuje psát habilitační práci o založení Československa (to se pak ale po roce 1933 už nepovede uskutečnit; HERRMANN 2015, 69) a pro ten účel v letech 1930 a 1931 intenzivně bádá v Praze (a pak časopisecky chválí pražské slavistické knihovny a pražskou slavistiku obecně); píše články a recenze vztahující

se na toto téma a vůbec se celkově sblíží s československým prostředím (HERRMANN 2015, 30–46). Do této doby spadá také zasnoubení s první ženou Jenny, rozenou Herrmann; o tom se dočteme v další kapitole, v níž se ale píše také o společenském životě a stycích, které oba vedli v Berlíně, a o politicky levém prostředí (Společnost přátel nového Ruska, mírové hnutí, ženské hnutí), kam oba patřili (HERRMANN 2015, 47–53). Německému období pak je věnována ještě kapitola o Silbersteinově slavistické práci z let 1930–1933: podílí se na bibliografii o SSSR; pracuje v berlínské *Slavistische Arbeitsgemeinschaft*, založené v květnu 1932; píše četné recenze (zejména českých) novinek na poli slavistiky (HERRMANN 2015, 54–68).

Následující část tvoří kapitoly o Silbersteinově pobytu v Československu, kam po nástupu nacistů k moci s manželkou v březnu 1933 emigroval. Československo a konkrétně Praha byly v tomto ohledu přirozeným cílem, protože už z dřívější doby zde měl Silberstein četné přátelské i vědecké styky, ale i tak nebyl přechod z berlínského zajištění do nelehké materiální situace v Praze snadný (byť si i teď mohou dovolit služku; HERRMANN 2015, 77), jak se o tom píše v první kapitole „československého oddílu“ (HERRMANN 2015, 69–78). Přesto Silberstein v Praze nakonec vede intenzivní a rozmanitý vědecký a kulturní život a činnost v Praze v třicátých letech představuje vlastně jádro Silbersteinova vědeckého přínosu vůbec: stává se členem PLK, dvakrát v něm přednáší, v časopise PLK *Slovo a slovesnost* publikuje (dodnes) cenný text o české filozofické terminologii a jejích jazykových předpokladech (SILBERSTEIN 1936a); účastní se druhého sjezdu slavistů ve Varšavě; velkým článkem v pařížském *Le Monde slave* pokračuje ve svém starém habilitačním tématu vzniku ČSR; píše filozofické a sociologické texty, např. v *Le Monde slave* rozsáhle o československé filozofické a sociologické práci, porůznu texty analyzující a kritizující dobové rasové teorie, příspěvky k sociologii vědění, texty o politické filozofii Masaryka a Beneše; a v neposlední řadě intenzivně působí jako „vědecký žurnalista“ (HERRMANN 2015, 132), publikuje cenné referáty v *Prager Presse*, zejména o přednáškách v PLK a v Literárněhistorické společnosti (HERRMANN 2015, 79–132; srov. obecně k pozoruhodné *Prager Presse* BERNÁTEK 2014, 2016).

Poslední částí knihy jsou kapitoly pojednávající o Silbersteinově působení a tragickém konci v Estonsku. Nejdřív se v nejdelší kapitole celé knihy píše o jeho činnosti lektora českého jazyka a kultury na univerzitě v Tartu (HERRMANN 2015, 133–307). Overturou k ní byla Silbersteinova přednášková cesta do Estonska a Finska (Tartu, Tallinn, Helsinky) v březnu a dubnu 1936, kterou podnikl s podporou československého ministerstva zahraničí a která měla za cíl propagaci ČSR a její kultury. Hned po svém návratu začal Silberstein pracovat na zřízení československého lektorátu v Tartu placeného československou stranou. V příslušné pasáži knihy pojednávající o tom je otištěna řada cenných dokumentů i k Silbersteinovi samému, jeho životopisu i dosavadním pracím, včetně například posudku o něm a doporučení od Alexandra Brücknera, jeho někdejšího berlínského učitele; zajímavé je také sledovat zákulisní odpor proti tomu, aby lektorát byl obsazen Silbersteinem, motivovaný jeho židovstvím. Nakonec se Silbersteinovi jeho záměr podařilo uskutečnit a v Tartu začal působit od zimního semestru 1937/38. Jeho činnost a život v Estonsku jsou v knize opět bohatě dokumentovány archivními materiály. Byl to však život nelehký, protože odpor proti Silbersteinovi, poukazující na to, že není Čech, ale židovský emigrant z Německa, neustá-

val, až nakonec ministerstvo smlouvu se Silbersteinem po roce vypovědělo, přičemž ho ale i pak na jeho místě pro absenci jiného vhodného kandidáta prozatímně ponechalo. Nicméně přes nepříznivé podmínky Silberstein nadále intenzivně pracuje i vědecky: publikuje recenze nové literatury, články o české literatuře současnosti, příspěvky o národnostní problematice v Pobaltí. Jeho situace se však dále dramatizuje (HERRMANN 2015, 308–333). Po konci ČSR v březnu 1939 přestává být v Tartu placen (má povoleno učit bez nároku na honorář v zimním semestru 1939/40 a letním semestru 1940), je podporován ze soukromých zdrojů svých přátel, v roce 1940 pak ještě učí i na židovském gymnáziu v Tallinnu. Přesto dál pracuje a píše: o českých dějinách, o kritice rasových teorií, o nových knihách. Po okupaci Estonska Sovětským svazem v létě 1940 se situace pro Silbersteina mění v tom, že od podzimu 1940 má opět placené místo na tartuské univerzitě, ale teď jako lektor ruského jazyka. Nový režim se přitom reflektuje i v tom, že v Silbersteinových textech utilitárně zaznívá i komunistický tón; takovým kompromisům se ovšem lze jen stěží divit, uvážíme-li jeho zoufalou situaci i dosavadní hořké zkušenosti. Tuto pohnutou dobu pak ilustruje i dojemná korespondence s manželkou a dětmi z let 1939–1941 (HERRMANN 2015, 334–345). Po německém útoku na SSSR v červnu 1941 však všechno vezme rychlý tragický obrat a Silberstein je v červenci 1941 někde poblíž Tartu zavražděn (HERRMANN 2015, 346–356).

Knihu uzavírají ještě kapitola o „stopách“, totiž zmínek o Silbersteinovi v literatuře po roce 1945 a v archivních pramenech (HERRMANN 2015, 360–365), doslov jako resumé jeho života a díla (HERRMANN 2015, 366–368) a konečně i seznam pramenů a literatury, který může sloužit i jako bibliografie Silbersteinova díla (HERRMANN 2015, 370–384; chybí tam většina Silbersteinových recenzí ve *Slavische Rundschau*, srov. GÜNTHER 1964, 25).

Máme-li knihu i krátce zhodnotit, je třeba nejdříve říct, že její autor je jednak nespécialista, vystudovav strojírenství a sinologii, jednak vlastně příbuzný Leopolda Silbersteina, totiž syn z druhého vztahu Silbersteinovy první ženy, a to zjevně bylo vlastním podnětem, aby se postavou Leopolda Silbersteina vůbec začal zabývat. Z obojího pak také vyplývají jednak – ze spíše formálního hlediska – různé omyly, nepřesnosti či podivnosti, jednak – ze spíše obsahového hlediska – to, že kniha je spíš oslavou Leopolda Silbersteina a autor spíš nevyhmátne konceptuálně zajímavé otázky (jsa nespécialistou) nebo problematické aspekty (jsa příbuzným).

Z prvního okruhu – mylných formalit – je nejprve třeba zmínit velké množství chyb v německých textech. Tak mají dobré dvě třetiny českých slov a vět nějakou chybu, většinou špatný pravopis, ale některé chyby jsou i matoucí (např. *Křemář* místo *Křčmář*, HERRMANN 2015, 108; *Šujan Juraj* místo *Juraj Šujan*, HERRMANN 2015, 119; Silbersteinův potenciální konkurent na lektorské místo se jmenoval Josef Obr, nikoli Josef Obra – autor si zjevně v českém originále vložil genitiv, příp. akuzativ jako nominativ, HERRMANN 2015, 186–187).

Mezi podivnosti pak patří občasná autorova komunistická terminologie a frazeologie, zjevně nevědomě užívaná a vyplývající asi z toho, že vyrostl v NDR (nacisté jsou příležitostně nazýváni fašisty, HERRMANN 2015, 7, 37, 128, 320, 344, 360, 368; německodemokratickorepublikové názvy jazyků: Bjelorussisch, Grusinisch, HERRMANN 2015, 14, 331, 332; ČSR byla buržoazní demokracií, HERRMANN 2015, 123, meziválečné Polsko naopak bylo fašistické, HERR-

MANN 2015, 162; levicové síly jsou pokrokové síly, HERRMANN 2015, 69, 70; osvobození ČSR sovětskou armádou 9. 5. 1945, HERRMANN 2015, 307; krvavá okupace Estonska Sovětským svazem, tehdejším spojencem nacistického Německa, je eufemisticky nazývaná přiřčením nebo připojením k SSSR, HERRMANN 2015, 327, 344, příp. se prostě píše, že Estonsko se stalo sovětským, HERRMANN 2015, 323, 324).

Pokud jde o nepřesnosti vyplývající z toho, že autor není specialistou v daném oboru, zarazí například, že Jakobson, Sloty a Kořínek jsou zmíněni jako tři hlavní postavy PLK (HERRMANN 2015, 80), nebo na jiném místě zcela konfúzní charakteristika lingvistiky pražské školy (HERRMANN 2015, 367). Jiným omylem je domněnka, že historik Jan Havránek byl synem Bohuslava Havránka; autor pak z jednoho místa ve vzpomínkách Jana Havránka usuzuje na to, Bohuslav Havránek byl s Leopoldem Silbersteinem v úzkém styku (HERRMANN 2015, 92). Jako obecný projev toho, že autor není specialistou, konečně uvedme i malou strukturovanost knihy či nevyváženost jednotlivých jejích částí: například nacházíme na jedné straně dlouhé převypravování článků, které nejsou centrální (např. HERRMANN 2015, 40–43, 97–100, 100–103, 118–120), zatímco jiné, důležitější texty jsou zmíněny jen stručně, a kapitoly o Silbersteinově pobytu v Estonsku, zaujímající celou polovinu knihy, pak jsou vlastně skoro jen komentované přetisky pramenů.

Z druhého okruhu, totiž nepojednaných námětů, lze zmínit několik témat.

Nejdříve je to obecně levá orientace Silbersteina. Ta je sice tu a tam dotčena, ale její kritické zhodnocení a zařazení do dobového kontextu chybí, ač by to bylo velmi zajímavé. Jedno dílčí téma by přitom samozřejmě představoval Silbersteinův ideový poměr k SSSR. Jedním z klíčových textů by zde byla Silbersteinova kniha *Výstavba národnostní kultury SSSR* (Silberstein 1937a). Ta je pozoruhodná například tím, že v jejím závěru se v podstatě Mathesiovo pojetí kulturní aktivity (kulturní aktivismus) naivně aplikuje na SSSR. Společný jmenovatel s Mathesiem a spřízněnými proudy tu zjevně představuje dobový aktivistický optimismus (srov. obecně VYKYPĚL 2016, 138–146); tomu odpovídají u Silbersteina taková hesla jako „aktivní humanismus“, „bojující rozum“ (HERRMANN 2015, 150n.), „činný rozum“ (HERRMANN 2015, 315), „intervenční racionalismus“ (HERRMANN 2015, 227) a – očekávatelně – i plánování a kolektivní práce (HERRMANN 2015, 226). Pozitivní stránkou této kapitoly nicméně zůstává Silbersteinova role důsledného obhájce československé státně-politické ideje: přes všechny problémy představuje první československá republika vrchol českých dějin.

Jiným tématem v knize jen naznačeným je autorova zmínka, že ve své rukopisné práci z června 1938 s názvem *Soziologische Arbeit in der Tschecho-Slowakei* Silberstein v oddíle o „jiné kulturní sociologii“ pojednává o PLK, který „svým celostním přístupem postavil do centra souvislost mezi jazykovým vývojem a společností“ (HERRMANN 2015, 298). Lingvistiku PLK lze skutečně považovat za ideového předchůdce sociolingvistiky či přesněji sociologicky citlivé lingvistiky a bylo by zajímavé podívat se na onu pasáž v Silbersteinově práci blíže; autor však bohužel neuvádí, kde se zmíněný rukopis nachází.

Konečně lze in margine ještě zmínit otázku, kterou si autor naléhavě klade (HERRMANN 2015, 344), totiž proč Silberstein z Estonska včas neuprchl, ačkoli mu podle autora muselo být jasné, co ho čeká, když přijdou nacisté. Tady můžeme samozřejmě jen spekulovat, nicméně

můžeme i poukázat jednak konkrétně historicky na chaos v SSSR po německém útoku a tváří v tvář počátečnímu příliš rychlému postupu německé armády, jednak obecně konceptuálně na to, že v SSSR zjevně do poslední chvíle nevěřili, že je jejich spojenec Hitler napadne, a nevěřil tomu tedy možná ani sám Silberstein.

2. Ale to není všechno, za co Konradu Herrmannovi vděčíme v tématu života a díla Leopolda Silbersteina. Kromě své velké knihy o Silbersteinovi, o níž jsme psali v předchozím oddíle, vydal Herrmann ještě před ní také něco jako její stručnou verzi (HERRMANN 2014a). Její obsah kopíruje části velké knihy: Silbersteinův život do promoce (HERRMANN 2014a, 9–13), raná intelektuální činnost (HERRMANN 2014a, 14–25), exil v ČSR (HERRMANN 2014a, 26–38), lektorování v Estonsku (HERRMANN 2014a, 39–53), život tam po konci ČSR (HERRMANN 2014a, 54–60) a tragický konec (HERRMANN 2014a, 61–68). Tato pěkná brožurka tedy může sloužit i jako určité shrnutí Herrmannovy velké silbersteinovské monografie, shrnutí také určené pro širší publikum (vyšla ostatně v tematicky různorodé řadě Jüdische Miniaturen). Byla-li pak v předchozím oddíle zmíněna určitá malá strukturovanost či nevyváženost jednotlivých částí velké monografie (HERRMANN 2015), pak další výhodou malé monografie je právě to, že je v tomto ohledu o něco kompaktnější.

3. Vedle těchto dvou knih, pokrývajících rozsáhle, resp. stručně celý Silbersteinův život, vydal Konrad Herrmann také knihu věnující se jedné jednotlivé události, totiž výše už zmíněné přednáškové cestě Silbersteina do Estonska a Finska na jaře 1936 (HERRMANN 2014b).

Knihy má dvě velké části. V úvodní od editora se nejdřív píše obecně o životě Leopolda Silbersteina (HERRMANN 2014b, 9–15) a pak konkrétně o jeho zmíněné přednáškové cestě (HERRMANN 2014b, 17–52). Co obsahuje editorův úvod navíc oproti odpovídající pasáži velké monografie (HERRMANN 2015, 134–176), je důvod, proč Silberstein svou cestu vůbec podnikl: ve své materiálně neutěšené situaci v ČSR hledal možnost stálejší obživy a od přátel v ministerstvu zahraničí se dozvěděl, že je snaha vybudovat kulturní vztahy k baltským zemím (srov. HERRMANN 2014b, 17).

Ediční druhá část knihy obsahuje pět přednášek, které Silberstein na své cestě proslavil.

Dvě z nich byly už publikovány (srov. SILBERSTEIN 1937b): první analyzuje situaci v současné filozofii, její povahu a východiska z dobové intelektuální krize (*Rationalismus und Irrationalismus; ihre Rolle in der heutigen geistigen Krise*; HERRMANN 2014b, 55–80), druhá je velký hold Masarykovi a Benešovi jako ztělesněním dobré filozofie i dobré politiky a zároveň ukazatelům cesty z oné intelektuální krize (*Die Verwirklichung der Philosophie in der Politik: T. G. Masaryk und Dr. Edvard Beneš*; HERRMANN 2014c, 81–114).

Tři přednášky jsou zde publikovány z rukopisu (strojopisy prvních dvou přednášek se chovají v archivu kanceláře prezidenta ČR, rukopis třetí přednášky pak v soukromém archivu autorovy matky; srov. HERRMANN 2014b, 39, přesněji: HERRMANN 2015, 157, pozn. 27, 160, pozn. 29). První z dosud nepublikovaných přednášek je nejen prosté pojednání o české literatuře a kultuře po první světové válce, ale také určitý „kolektivní“ pendant k přednášce o Masarykovi a Benešovi: je to vlastně přednáška o literárním a kulturním životě Českoslo-

venska jako o ztělesnění či příkladu dobrého literárního a kulturního života (*Das tschechische literarische und kulturelle Leben der Nachkriegszeit*; HERRMANN 2014b, 115–141). Další přednáška pojednává o rasových teoriích (*Der heutige Stand der Rassentheorien; ihre wissenschaftlichen Grundlagen und ihre soziale Tragweite*; HERRMANN 2014b, 143–169; Silberstein sepsal na toto téma i českou brožuru, srov. SILBERSTEIN 1936b). Poslední přednáška pak má za téma ženskou otázku (*Der heutige Stand der Frauenfrage*; HERRMANN 2014b, 171–190).

Obsah Silbersteinových přednášek rozebíral už Ehlers (2015) a ukázal také dobovou omezenost jejich perspektivy i utopičnost některých jejich řešení. Podobně lze ostatně souhlasit už s dobovou kritikou Jana Patočky (1937), že Silbersteinův projev je „trochu příliš temperamentní“. To, že Silbersteinovy přednášky mají své limity, ovšem neznamená, že se v nich nenajdou zajímavé myšlenky. Tak Silberstein například o Heideggerovi píše – k pohoršení zmíněného Jana Patočky (1937), označivšího to za nevěcnost a soukromý názor –, že „er offenbar rein sprachliche Anklänge im Deutschen dazu benutzt, um alle möglichen Zusammenhänge zu konstruieren“ (HERRMANN 2014b, 77). Lingvistovi skutečně Heideggerova filozofie nezřídka připadne jako zblázněná slovtvorba nebo příspěvky k lidové etymologii němčiny. Dojem diletantství pak ještě posilují takové Heideggerovy výroky jako, že když Francouzi začnou myslet, mluví německy nebo že románské jazyky nemají sílu proniknout k podstatě věci (srov. ALTWEGG 1988, 189, 190); skaličkolog si tu maně vzpomene na skaličkovsky koncižní komentář k tvrzení jiného diletanta, Pavla Eisnera, že pozná každého lháře, jen když mluví česky: „typický mythus!“ (SKALIČKA 2004, 343). Jiná pěkná Silbersteinova myšlenka je formulace podstaty osobnosti sv. Václava a na ní spočívající tradice: „Mut bis zum Tode zu beweisen, ohne aggressiv zu sein“ (HERRMANN 2014, 117); zda je to charakteristický rys celého českého národa, jak míní Silberstein, nevím, ale jistě mnoha z jeho nejlepších reprezentantů.

4. Konečně poslední ediční čin Konrada Herrmanna, který zaslouží být zde zmíněn, je vydání zajímavých a pramenně cenných pamětí jeho matky, Jenny Herrmann, první ženy Leopolda Silbersteina (HERRMANN 2012). Ty mají se Silbersteinem zejména tu souvislost, že se tam dočtete o životě Silbersteinových nejdříve v Berlíně, pak po emigraci v třicátých letech v Praze a nakonec i zprostředkovaně o Silbersteinově lektorování v Estonsku. Kromě toho jsou tam ovšem i další cenné kapitoly, například o prostředí levicové inteligence v době výmarské republiky, o temném životě v protektorátní Praze nebo o vnímání poválečné NDR (i když zde je, v textu psaném v první polovině sedmdesátých let, asi nejspíš i trocha autocenzury, kterou ostatně zmiňuje i sám vydavatel, srov. HERRMANN 2012, 7).

Co obecně nejzajímavějšího při četbě pamětí Jenny Herrmannové vyvstává, je myslím právě to posledně zmíněné, totiž otázka ideového poměru intelektuálů k (rané) NDR. Zdá se, že zde rozpoznáváme několik typů. Sama Herrmannová zjevně představovala typ levicového, internacionálně socialistického intelektuála, který pro NDR pracoval z přesvědčení (výše zmiňovaná autocenzura spadá do 70. let, když už Herrmannová udělala svou zkušenost s komunistickým režimem poté, co byla uvězněna její dcera). Jiný typ představovali „pragmatici“, kteří zřejmě byli buď kariérističtí jako například slavista Ferdinand Liewehr (1896–1985)

(srov. o něm SCHMIDINGER 2013), nebo praktičtí, usilující – podobně jako v českém prostředí například Bohuslav Havránek – kompromisy s režimem zachovat sobě i jiným prostor pro práci; k těmto asi patřil historik Eduard Winter (1896–1982) (srov. o něm NĚMEC 2007). Jiný slavista, Reinhold Trautmann (1883–1951), vypadá na první pohled jako zajímavý typ, který bychom mohli trochu nešikovně nazvat integrální nebo invariantní socialista: ve 20. letech je Trautmann, člen Společnosti přátel nového Ruska, socialistou v internacionální variantě; v 30. letech se Trautmann, signatář přiznání německých profesorů k nacismu (*Bekanntnis der Professoren an den deutschen Universitäten und Hochschulen zu Adolf Hitler und dem nationalsozialistischen Staat*) z roku 1933 a od roku 1937 člen NSDAP, stává socialistou v nacionální variantě; a nakonec je po válce Trautmann, od roku 1948 profesor slavistiky v Jeně, dialekticky socialistou ve variantě ostblockově-sovětské, internacionálně-nacionální. Ve skutečnosti však Trautmann zřejmě mnohem prozaičtěji ztělesňoval typ intelektuála, který prostě jednal ze strachu před agresivním okolím, nejdřív nacistickým a pak komunistickým (srov. k tomu SCHALLER 2002, 51–55, 137–142). V každém případě jsou toto jen hrubé náčrty, které by bylo třeba rozvést! (Což by bylo velmi zajímavé!)

5. Přes dílčí (lehce) kritické poznámky přednesené výše nelze než knihy Konrada Herrmanna velmi doporučit k pozornosti (ostatně jeho úsilí o oživení života a díla Leopolda Silbersteina už po zásluze ocenili i jiní; srov. KOŠNY 2014, EHLERS 2015, PETRBOK 2016). Zmíněné velké množství archivních pramenů je cenné pro další, už syntetizující úvahy. Samo téma pohnutého života a mnohostranného díla Leopolda Silbersteina je nadmíru přitažlivé, mimo jiné také proto, že otevírá řadu širších otázek. Čtení Herrmannových knih o dramatické, ale ne nudné době je značně osvěžující v dnešní dramatické, ale nudné (banální) době. Do budoucna by pak velmi stálo za úvahu vydání výboru ze Silbersteinových textů publikovaných i – nebo zejména – těch rukopisných.

LITERATURA

- ALTWEGG, Jürg (ed.). 1988. *Die Heidegger-Kontroverse*. Frankfurt am Main: Athenäum.
- BERNÁTEK, Martin. 2014. The Prague Linguistic Circle and the *Prager Presse*: A Remark on the Science in Interwar Czechoslovakia. *Theatralia* 17, č. 2, s. 175–187.
- BERNÁTEK, Martin. 2016. Projekty spolupráce, formy propagace: Pražský lingvistický kroužek a německojazyčný tisk v meziválečném Československu. *Theatralia* 19, č. 1, Supplementum, s. 7–34.
- EHLERS, Klaas-Hinrich. 2015. Leopold Silberstein – ein deutsch-jüdischer Intellektueller aus Berlin als Kulturbotschafter der Tschechoslowakischen Republik. *brücken, Germanistisches Jahrbuch TSCHJECHIEN – SLOWAKEI* 23, s. 321–327.
- GÜNTHER, Kurt. 1964. *Slavische Rundschau, Bd. 1–12. Gesamtinhaltsverzeichnis*. Berlin: Dt. Akad. d. Wiss. zu Berlin.
- HERRMANN, Jenny. 2012. *Jennys Leben*. Ed. K. Herrmann. [Norderstedt] BoD – Books on Demand.

- HERRMANN, Konrad. 2014a. *Leopold Silberstein. Ein Berliner Slawist*. Berlin: Hentrich & Hentrich.
- HERRMANN, Konrad. 2014b. *Kämpfende Vernunft. Leopold Silbersteins Vortragsreise 1936*. Norderstedt: BoD – Books on Demand.
- HERRMANN, Konrad. 2015. *Leopold Silberstein. Slawist und Philosoph*. Berlin: be.bra wissenschaft verlag.
- KOŠNÝ, Witold. 2014. [Recenze Herrmana 2014a a 2014b.] *Zeitschrift für Slawistik* 59, s. 282–284.
- NĚMEC, Jiří. 2007. *Eduard Winter v německém dějepisectví v protektorátu. Biografická studie o kariéře, přizpůsobení a politické podřízenosti historiografie*. Brno. Disertační práce. FF MU [cit. 10.3.2017] Dostupná z <http://is.muni.cz/th/54861/>
- PATOČKA, Jan. 1937. [Recenze Silbersteina 1937b]. *Česká mysl* 33, 115.
- PETRBOK, Václav. 2016. [Úvodní poznámka.] *Echos, Fórum pro germanobohemistiku*. [27. 5. 2016]. Dostupné z <http://www.ipsl.cz/echa-echos>
- SCHALLER, Helmut Wilhelm. 2002. *Der Nationalsozialismus und die slawische Welt*. Regensburg: Verlag Friedrich Pustet.
- SCHMIDINGER, Martina. 2013. *Ferdinand Liewehr (1896–1985). Professor für Slawische Sprachwissenschaft an den Universitäten Prag, Wien und Greifswald*. Wien. Magisterská práce. Vídeňská univerzita. [cit. 10.3.2017] Dostupná z adresy http://othes.univie.ac.at/28093/1/2013-04-22_0705010.pdf
- SILBERSTEIN, Leopold. 1936a. Česká terminologie filosofická. *Slovo a slovesnost* 2, s. 83–98.
- SILBERSTEIN, Leopold. 1936b. *Vývoj rasových teorií*. Praha: Orbis.
- SILBERSTEIN, Leopold. 1937a. *Výstavba národnostní kultury SSSR*. Praha: Orbis.
- SILBERSTEIN, Leopold. 1937b. *Kämpfende Vernunft. Das Beispiel von Masaryk und Beneš*. Prag: [Boris Jakowenko].
- SKALIČKA, Vladimír. 2004. *Souborné dílo*. I. Ed. F. Čermák et al. Praha: Karolinum.
- ŠOR, Tat'jana. 2009. Žertva Cholokosta professor-slavist Leopold Zil'berštejn (1900–1941). In: *Problemy evrejskoj istorii. II. Materialy naučnych konferencij Centra "Sěfer" po iudaikie*. Ed. V. Močalova et al. Moskva: Knižniki, s. 150–166.
- VYKYPĚL, Bohumil. 2010. Der Indogermanist Trubetzkoy. In: *Indoevropská fonologie a morfologie. Sborník z Brněnského indoevropéistického kolokvia 21. 10. 2009*. Ed. L. Dočkalová. Brno: Masarykova univerzita, s. 147–160.
- VYKYPĚL, Bohumil. 2016. *Perspektiven auf die Geschichte des Tschechischen und die tschechische Geschichte*. München: LINCOM.

Bohumil Vykypěl

Institute of the Czech Language of the AS CR, v. v. i.

Veveří 97, 602 00 Brno

Czech Republic

vykypel@iach.cz